

paa flere Foliosider), tog han ikke i Betænkning at slutte sig til de anklagedes Parti.

Den 23. Juli 1748 skrev han til Rentekammeret, at det vilde være til Hans Majestæts Skade og Rytterbøndernes Ruin, om Marcus Madsen fik fri Proces, og det vilde kun føre til, at han med sin bekendte Trættekærlighed vilde anklage en Mængde Mennesker, saa ingen i Egnen kunde vide sig sikker. Sluttelig konstaterer han følgende:

1. »At bemeldte Marcus Madsen skal være bekendt for et ugudeligt, trættekært og maliciøst Menneske, som der ofte for hans andre Forhold er klaget over.

2. At hverken de beskyldte Bymænd eller Bønder i Seest formodes at have begaaet nogen stor ulovlig Købmandskab, ej heller at Vadriderne med dennem skal have colluderet.

3. At Aarsagen til bemeldte Marcus Madsen gjorde Angivelse formentlig skal have sin Rod i og Oprindelse af Had og Hævn mod Vadstедriderne, fordi de i deres Tjenestes Forretning har gjort, hvad de burde, og Tid efter anden opbragt en Del Heste og Kvæg til Konfiskation«.

Hermed sluttede en Sag, der ikke alene giver os et Indblik i, hvad Forstyrrelse et uligevægtigt Menneske kunde afstedkomme, men tillige afslører de Vanskeligheder Kvægsygen førte med sig for Toldvæsenets Folk,

M. A. Ebbesen.

Galgen ved Hvolbøl.

Kong Frederik II befalede i 1561, at den, der hemmelig uddrev Øksne af Riget, skulde have forbrudt sine Øksne og straffes som for andre stjalne Koster, det vil sige ved Hængning, da både Varernes Værdi

og den besvegne Told altid vilde overstige den halve Mark, som efter Jydske Lov var Grænsen mellem Galgenfugle og Tremarksmænd. Det varede da heller ikke længe, før Straffen ved Hængning bragtes i Anvendelse på en Smugler. Kongens Påbud af 1561 agtedes kun ringe. Handelsfolk drev Øksne over »den mellem Skodborg og Kolding løbende Aa.« Blev en Handelsmand fanget, skulde han på det Sted, hvor Smugleriet var blevet forsøgt, hænges i en dobbelt Galge, hvorpå Lensmanden skulde lade slå en Oksehud med Horn.

P. Eliassen meddeler i sit Værk »Kongeaen«, S. 27, at det ingen Steder oplyses, hvor Galgen, der blev rejst mod Smugleri, havde stået. Han føjer til, at det formentlig må have været et Sted i Nærheden af Kolding. Måske har der været flere Galger. Tanken om Galgen ved Grænsen har gennem Syn eller Sagn holdt sig i Århundreder. Hvorledes skulde Tolderen i Ribe ellers i 1701 finde på at sige, at nogle Folk vil »stjæle« (smugle), omend »Grænsen blev med 100 Ryttere besat og 1000 Galger stod derhos«. Denne Tolder har hørt om Galgen ved Grænsen.

Men hvor stod nu denne særlige Smuglergalge? Jeg er temmelig sikker på, at den havde sin Plads nær *Hvolbølgård* i *Lejrskov* Sogn (Andst Herred). At her har stået en Galge ved vi ad anden Vej. I 1638 behandlede en Falskmøntnerproces ved Retten i Viborg. I denne Affære var også Præsten i *Andsager* ved Varde, Hr. *Hans Bertelsen*, indviklet. Præstens Broder, *Peder Bertelsen*, var Guldsmed og møntede selv Penge. *Jørgen Jensen* i *Billund* fik af Guldsmeden 40 Daler af disse falske Penge, af hvilke han brugte nogle, da han købte to Kvier af *Erik Hansen* i *Skanderup*. Endvidere oplystes i Retten, at *Hans Bøgvad*, en Skytte, havde taget en Sølvkande på Kol-

dinghus, som han solgte til Pastor Hans Bertelsen for 24 Rigsdaler af de falske. Den Mand, der bekendte disse Sager og en hel Del mere, var en Tyveknægt ved Navn *Anders Christensen*, der blev fanget i 1638. Først sad han sammen med en Kollega på Lygumskloster, senere på Koldinghus. Han blev dømt til Døden og blev den 14. Januar 1639 hængt ved Hvolbøl. Han holdt en lille Tale inden Eksekutionen. Heri bad han Gud om Forladelse for, hvad han havde sagt om »den Dannemand Hr. Hans Bertelsen i Andsager«. Det oplyses i Tingbogen, at Galgen var bygt *østen Hvolbøl*¹⁾. Denne Stedsbestemmelse er nævnt i Viborg Landstings Dombog C fra 1639 og er altså sikker nok. Når Galgen blev sat op tæt Øst for Hvolbøl, har det sikkert været ud fra den Erfaring, at her omkring søgte Smuglerne ved Nattetide at snige sig over Toldgrænsen, der udgjordes af Kolding Å, for så at drage videre sydpå ind i det Holstenske. Kunde de bare komme over Åen hernede Nord for *Gjelballe*, var det ikke så vanskeligt at holde sig skjult i Skovkløfter og Dalpartier, der fører op til den lille Landsby (nu forbi Smørstak og Fjedtstak, igennem æ Fut eller forbi æ Lajskov, ind over Langdal om til *Gjelballegård*²⁾), og så var man reddet for Toldbetjentene, hvis man da fortsat havde Heldet med sig. Men således var det jo ikke altid. P. Eliassen fortæller i sin Bog: *Kolding fra Middelalder til Nutid* (1908), S. 329 et interessant Stykke Smuglerhistorie. Jacob Nielsen Skrædder af Kolding var en Septembemat 1645 kommen over et ulovligt Vadested ved Hvolbøl med to Stude. Udriderne traf ham næste Morgen ved *Gjelballe*. Han forklarede, at han vilde have været til Kolding, men

1) Chr. Villads Christensen: Hr. Hans Bertelsen i Andsager, (Saml. t. j. Hist. og Top. 3 Rk., IV Bd., 1904-05, S. 285).

2) Jfr. min Bog: *Skanderup Sogn* (1926-28), 31-33.

i den mørke Nat »forvildede« han sig og vidste ikke, hvor han var, før han kom til Gjelballe, hvor han bankede en Mand op og spurgte om Vej til Kolding; thi naturligvis vilde han ikke smugle. En Mand fra Gjelballe aflagde Ed på, at Skrædderen talte sandt, og han slap.

Det er rimeligt at antage, at Smuglergalgen ved Hvolbøl også er blevet benyttet til andre Galgenfugle end blot til Anders Christensen. Det er muligt, at Peter Eliassen ikke har erindret denne Mands Sag, da han skrev sit Værk om Kongeåen (1925–26); thi så tænker jeg, han vilde have identificeret »Galgen ved Grænsen« med Galgen Østen for Hvolbøl. Den blev på min Foranledning indført i den nye Udgave af Traps Danmark VIII, 1928, S. 564 (jfr. Fortid og Nutid VI, 1926, S. 311), og der bliver den nu stående, efter at den er forsvundet fra det stortformede Landskab mellem Hvolbølgård og Trudsbro (jfr. Fra Ribe Amt 1928, 201).

Det er i historisk Henseende iøvrigt en ret dyster Egn, vi har her i Lejrskov Sogns Sydkant. Ikke langt Vest for Hvolbøl fandt den sidste Henrettelse Sted i Koldingegnen. Det var her *Lisbeth Julius* blev hals-hugget 1. Februar 1843 på Hvolbøl Mark på en Lod, som Generaltoldkammeret ejede. Denne Henrettelsesplads findes et lille Stykke Øst for Vejen, der fører mod Syd fra Kolding—Ribe Landevej ned til Tvedsbro. Denne Henrettelse fortalte ældre Folk tit om i min Barndom, medens de gamle Galgehængninger Øst for Hvolbøl naturligvis forlængst er glemt i Folks Minde.

August F. Schmidt.
